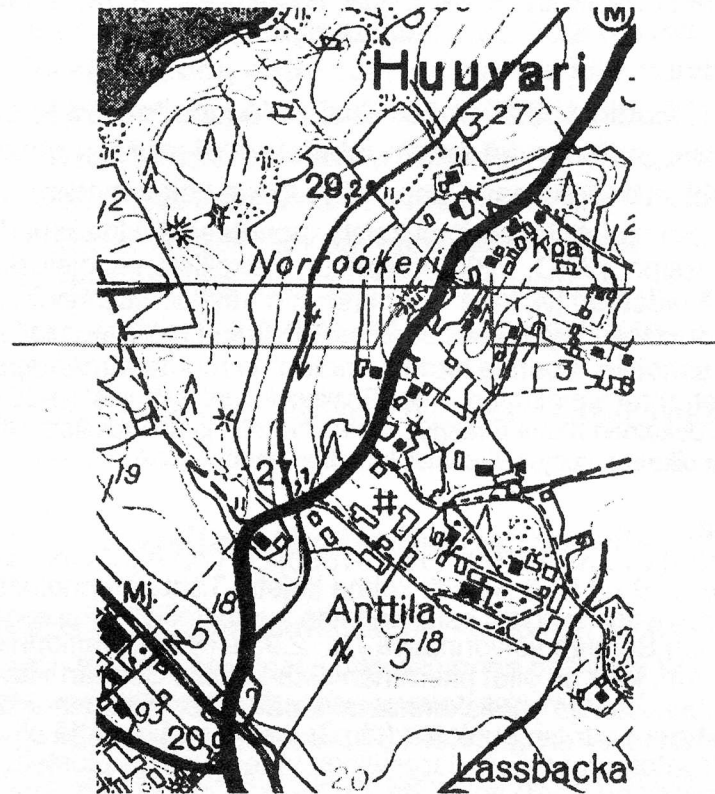

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

YKSI VÄKIVALLANTEOISTA ASKOLASSA

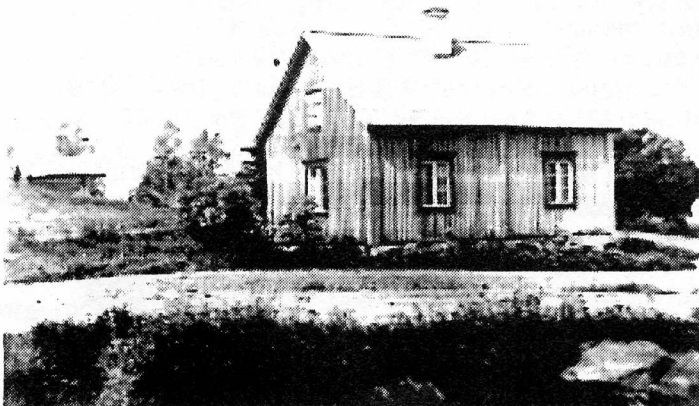
Anderssonin mökki

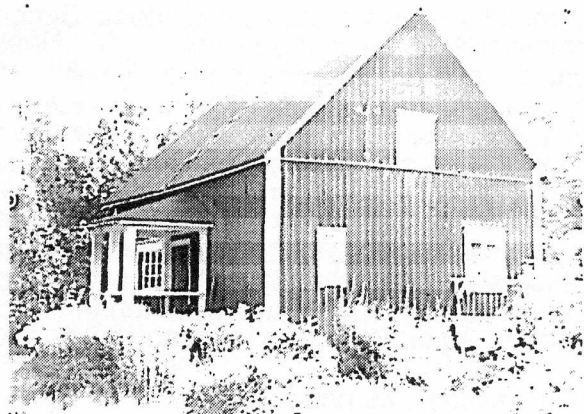
Lindbergin mökki

Huuvurin kartta (MMH 1963)

Keskellä tie Porvoosta Huuvariin, vas. alh. tie Särkijärven meijerin (Mj) ohitse Tiilääseen
Tienristeyksestä vähän ylöspäin silta kylänrajan, Huuvurin ojan ylitse

Anderssonin mökki (kuva1929)

Lindbergin mökki (purettu)

Kirjoittanut ja julkaissut MARKKU JÄRVINEN (Huuvari)
Helsinki 2018

Saatteeksi

Tämä kirjoitus perustuu asiakirjalähteisiin kirjoittajan lapsuudenkodin naapuruudessa tapahtuneesta väkivallanteosta. Kertomukseen on lisätty taustaksi keskeisiä tietoja vuoden 1918 historiasta. Teksti on tarkoitettu ensi sijassa tapahtuman läheltä kokeneiden ihmisten jälkeläisten, kyläläisten sekä asiasta kiinnostuneiden askolalaisten ja ehkä muidenkin luettavaksi. Huomautukset ja korjaukset tervetulleita. Syyskuussa 2018, Markku Järvinen

Professori Heikki Hiilamo, YLE Radio 1, 3.8. 2018: Olisi vielä kirjoitettava yksi teos vuoden 1918 arjen historiasta. Olisi kerrottava, mitä hyvää tehtiin läheisten tai muiden pelastamiseksi kohtalon kynsistä. - Tästä ajatuksesta lähtien seuraavassa pieni lisäys tähän dokumenttiin:

Esimerkkejä löytyy ihmisten muistista, kertomuksista, perinteestä, kirjallisuudesta. Niitä löytyy myös asiakirjoista mm. valtiorikosoikeuksien (VRO, VRYO) akteista. Paikallisten suojeluskuntien lausuntoja seutunsa punavangeista yleensä pidetään jyrkinä. Askolassakin näyttää esiintyvän mielipiteitä kuten "ei toivota hänen paluutaan", mutta tuodaan myös suopeasti esille vangin hyviä puolia, esim. "ensiluokkainen työmies"(x). Nuorukaisesta (17) sanottiin "nuori ja harkitseminen" ja muuta tämäntapaista. Tutkimus kaikista tuomituista (95) voisi antaa tarkemman yleiskuvan. - (x)("Ensiluokkainen työmies" sattui koskemaan juuri Hugo Anderssonia (myöh. Autio; ks. s. 4). Jokainen hänet tuntenut, hänen työtään ja sen tuloksia nähnyt - kirjoittaja niihin luettuna - varmasti tunnustaa miten oikeaan suojeluskunnan lausunto osui).

Muutamia esimerkkejä Askolasta:

Johan (Juho) T ä h t e l ä, Heinebrun vuoteen 1906 (1865-1950) (VRYO 8250) torpparin poika, puuseppä Huuvuri. Senaattori, professori E.N. S e t ä l ä kirjoitti kolme kirjettä Tähtelän puolustukseksi (yksi koneella ja kaksi omakätistä): 20.4 (suojeluspyyntö; vangittu esitti sen itse kuulustelijalle Porvoossa), 18.6 (pyyntö JT:n vapauttamiseksi yksityiseen työhön Setälän valvonnassa) ja 2.9.1918 kirje valtiorikosoikeudelle. Senaattori tunsikin puuseppä Tähtelän, joka oli ollut pitemmän aikaa töissä Setälän Hovinkartanossa Särkijärvellä; he olivat käyneet keskusteluja yhteiskunnasta ja päivän politiikasta. Poikkeuksellisesti maan hallituksen jäsen otti kantaa yksityisen vangin puolesta (tämän henki epäilemättä oli vaarassa; Porvoossa teloitettiin 40, viimeiset 4.6.). Tutkintotuomari E.A. Järveläisen yhteenveto kuulustelupöytäkirjassa: "Lienee parantumaton". Askolan suojeluskunnan lausunto JT:stä 7.6.1918: "On Askolan punaisista ollut ja on edelleenkin parantumattomasti vaarallisin henkilö valtiollisesti". Allekirjoittaja "esikunnan ja kirkkoherran viran puolesta" E.W. Pakkala. Asian käsitteli viisi esikunnan jäsentä ja kaksi kyläläistä. JT, aseettomana, oli ollut punaisen kunnallishallinnon johdossa. Oli suojellut Huuvarin Eskel Anttilaa ja Setälä vetosi kirjeessään mm. Anttilan mielipiteeseen JT:stä. JT:n tuomio oli 4 vuotta kuritushuonetta, VRYO hylkäsi armonanomuksen 26.8; vapautui yleisen armahduksen nojalla 19.11.

Verner Johansson E l o r a n t a, vuodesta 1906 (1884-1948) (VRO 3/741) lampuodin poika, maanviljelijä Tiilää, Ollila II:n omistaja vuodesta 1913. Isoisä Johan Johansson Revan lampuoti Tiiläessä vuodesta 1852, samanniminen isä vuodesta 1874. Askolan vallankumousoikeuden jäsen, vangiksi 29.11.1918 Tiilään takametsässä. Kolme puolustuskirjettä: Simon Widén Tiilään kartanon pehtori (Reva osa kartanoa), maanviljelijä Henrik Ihlman-Brask ja Karl Nestor Nieminen ent. talollinen Huuvuri 4.12: Eloranta kuuluu "kunnan huomattavimpiin maanviljelijöihin". Kunnallislautakunnan esimies Severi Laurinmäki todisti allekirjoittajat luotettaviksi kuten myös seuraavien kirjeiden kirjoittajat. Maanviljelijä Emil Ollila (1883-1979) todisti 2.12. Askolan valkokaartin esikunnalle Elorannan voitavan laskea kunniasanalla vapaalle jalalle. Toisessa kirjeessä samana päivänä EO ja Evert Ollila: "Eloranta ollut luotettava ja järjestystä harrastava henkilö. On kyllä omaksunut sosialistisia mielipiteitä ei kuitenkaan äärimmäisyyksiemiehiä". "Kapinallisenä aikana oli .. portaana vaikuttaen sovinnollisesti talollisten ja kapinallisten välillä". "Luullakseni esti vangitsemiseni" illalla 13.2 Lahden punakaartin toimesta, "... uhattu oli tappaa". "Elorannan ansiosta Tiilään kylässä ei mitään pahaa tapahtunut lukuunottamatta elintarpeiden anastusta, jossa meneteltiin tasapuolisesti". ...Eloranta kuuluu kunnan huomattaviin maanviljelijöihin...". VRO:n tuomio Helsinki 18.12: kolme vuotta ehdonalaista kuritushuonetta viiden vuoden koetusajalla.

Jalmari Mikaeli, Manne H u r m e r i n t a (s.1887) (VRYO 16329) työmies Särkijärvi. Suojeluskuntalainen Oskari Koivisto (Huuvuri) ja tilanomistaja Vihtori Luoto (Särkijärven Jonni) pyysivät, Askolan suojeluskunnan tukemana, kirjeellä 13.7.1918 asianomaisen päästämistä ehdonalaiseen vapauteen. VRO 87/254 Riihimäki 7.8. : viisi vuotta kuritushuonetta.

Jalmari N ö y r ä n e n (s.1894) (VRYO 1105 ja 1105a) kirvesmies ja puuseppä Pukkilan Naarakoski, myöhemmin Huuvuri. VRO 75/45 15.7: 10 vuotta kuritushuonetta. VRYO hylkäsi armonanomuksen 27.7. Pukkilan koko esivalta, kirkkoherra, kunnallislautakunnan esimies, nimismies ja suojeluskunta pyysivät kirjeellä 21.10.1918 asianomaisen luovuttamista ehdonalaisena työhön kotipaikkakunnalleen (perusteena Senaatin päätös 1.10.). Uuden armonanomuksen jälkeen VRYO 14.5.1919 (päättös 1105a) alensi tuomion kuuteen vuoteen ja anoja pääsi ehdonalaiseen vapauteen Hennalan vankileiriltä.

Bibliografiset tiedot:

MARKKU JÄRVINEN: "Murha Huuvarissa" 22.6.1918 *Uusimaa* 26.6.1918. Yksi väkivallanteoista Askolassa: Selostus asiakirjojen perusteella. Lähteet. Jälkitarkastelua. Sodasta ja väkivallanteoista 1918. Kirjallisuutta. Tie vuoden 1918 murhenäytelmään Suomessa. Helsinki 2018. 8 s.

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

"Murha"

"Viime lauantai-iltana murhattiin Askulan Huuvarissa 75-vuotias itsellinen Anders Johan Andersson. Murhaaja on talollisenpoika Uno Hellsten Myrskylän Kankkilasta.¹ Hellsten saapui yhdessä talollisenpoika Einar Forsmanin, Myrskylän Pakilasta kanssa Porvoosta Huuvariin mainittuna iltana. Molemmat olivat humalassa. Itsellisen Heikki Lindbergin asuntoon saavuttua rikkoivat miehet eteisen oven isolla kirveellä ja tunkeutuivat huoneeseen, josta ikkunan kautta olivat paenneet siellä vierailleet henkilöt, pirtin väki sitävastoin kätkeynyt kellariin.

Lindbergin mökiltä ohjasivat miehet kulkunsa lähellä sijaitsevalle Anderssonin asunnolla, Forsman istuen rattailla, Hellsten käyden browninki kädessä. Anderssonin vaimo ja tyrär pakenivat piiloon lähellä olevaan metsään, jossa asettuivat kiven taakse. Paikalle saapuessaan ampui Hellsten ikkunan rikki. Luoti sattui ikkunan edessä olevaan ompelukoneeseen. Nähtävästi silloin Andersson, joka oli juuri tullut saunasta, pyrki ovesta ulos, mutta häntä vastassa oli Hellsten, joka ampui vanhusta browningilla keskelle rintaa. Luoti tunkeutui vasemman lavan kärjestä ulos ja arvatenkin seurasi kuolema heti.

Poliisikuulusteluissa on Hellsten tunnustanut tekonsa. Humalaisiksi olivat miehet päässeet juomalla lamppuspriitä." (*Uusimaa* 26.6.1918).

Selostus asiakirjojen perusteella

Uno Hellsten oli ennestään tunnettu Huuvarissakin, koska hän oli kunnostautunut 5.5.

"suurkaappauksessa" Myrskylän Kankkilassa, jossa piiriesikunnan päällikkö Wilhelm Lundberg ja muita punakaartilaisia Turusta² oli joutunut kiinni mukanaan tavaton rahamäärä (1,4 miljoonaa mk, luultavasti peräisin Suomen Pankin Turun konttorista). Hellstenilla oli suuri maine harteillaan, koska hän oli tehnyt, omien sanojensa mukaan yksin, tämän kaappauksen Myrskylän suojeluskunnan tiedustelujaoston päällikönä ja esikunnan jäsenenä. Kuulustelu- ja oikeuspöytäkirjojen mukaan tilanne Huuvarissa 22.6. kehittyi suunnilleen seuraavasti:

Tullessaan Porvoosta juopuneet toverukset (He olivat Porvoossa nauttineet konjakkia; lamppuspriitä he joivat myöhemmin konjakkia säästääkseen...) poikkesivat ensin Särkijärven meijerille, jossa he ostivat juustoa ja voita ja lähtivät sitten nousemaan Huuvarinmäelle saapuen sinne n. klo seitsemän aikaan illalla. Huuvarinmäki³ oli mäkitupa-aluetta, josta oli kotoisin useampia punakaartilaisia. Omien sanojensa mukaan heillä ei ollut mitään muuta aikomusta kuin jatkaa matkaa kotiin Myrskylään. Mutta kun Hellsten ja Forsman olivat ajaneet "n. 50 sylvä" (vajaa 100m) ohi toisiaan vastapäätä olevien Lindbergin ja Anderssonin mökkien, tien viereiseltä mäeltä huutelivat nuoret pojat, onko löytynyt lisää punakaartilaisia ... ja kuinka monta kaartilaista olette ottanut kiinni (Hellsten). Huutajat puhuivat "valkokaartilaisista ja lahtareista" (Forsman).

Hellsten "vihastui ja käänsi hevosensa ympäri ... ja koska tiesi, että koko maki oli täynnä punaisia niin raivostui ja lähti poikien takaa-ajoon". Pojat, "13-14-vuotiaita" tai "toiset puoli- toiset melkein täysikasvuisia", pakenivat kohti Lindbergin mökkiä.⁴ Kärryt puolittain kaatuivat sivutiellä. Hellsten juoksi ase kädessä yksin mökille porstuaan saakka "vaan ei nähnyt poikia", kääntyi sieltä takaisin jatkaen jalan kohti Anderssonin mökkiä toisella puolen tietä. Forsman palasi tielle kärryineen ja ajoi vähän eteenpäin jääden odottamaan ja juuri silloin hänen ohitseen ajoi hevosella todistaja Elli Järvinen. Hellsten heitti ensiksi kiviä kohti mökkiä. Ampumista mökissä Hellsten selitti useamman kerran ja hiukan eri tavoin. Kuulustelussa: "siellä tuli iso mies vastaan kovasti räyhäten ja sentähden oli oikaissut browningin häntä kohtaan, vaan

¹ Nykyisten säännösten mukaan tekijää ei olisi uutisessa voitu suoraan nimittää murhaajaksi. Teko olisi kuvattu, mutta kirjoituksen olisi pitänyt päättyä sanoihin: "tekijää epäillään murhasta..." Lehden pitää odottaa tuomiota.

² Vangitsemisesta Jalmar Kemppilän, Myrskylän suojeluskunnan päällikön ilmoitus Myrskylän Pakilasta 17.5 ylipäällikkö Mannerheimille, (Jaakko Paavolainen: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. 'Valkoinen terrori' 1967, ss. 223-224). Lundberg ja kolme muuta turkulaista ammuttiin jo 12.5. Helsingissä (Suomenlinnassa) *Wiborgs Nyheter* 13.5.1918 ja STURE LINDHOLM: Vankileirihelvetti Dragsvik. Tammissaaren joukkokuolema (2017) ss. 55-56. Hellsten mainitsee WL:n lisäksi nimet Suojanen ja Suominen, J. Kemppilä lisää Suomen Pankin Turun konttorin johtaja Borgin pojan.

³ Historiallisesti Huuvarinmäki oli ollut kylän yhteismaata (asiakirjoissa 'sikopiiri', ruots. svinvallsmark) vuoteen 1883, jolloin se jaettiin kylän maanomistajien kesken. Mäkituvat lunastettiin itsenäisiksi tonteiksi 1920-luvulla.

⁴ Mökin asukkaiden, Olga ja Elli Lindbergin sekä Elsa Aallon mukaan mökkiä kohti ammuttiin noin kaksikymmentä laukausta niin, että pihanpuoleiset ikkunat rikkoutuivat. Heidän todistuksensa, päivätty 24.8. vahvistivat nimikirjoituksillaan Eskel ja Selma Anttila (isäntä ja emäntä). Asianomistaja Henriikka Anderssonin varatuomari Georg Granbergille Porvoosta 10.7. antaman valtakirjan todistivat Anttilan isäntä ja palvelija Hanna Päiväranta - Hellsteniä puolusti varatuomari Arvid Sourander Helsingistä.

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

juovuksissa kun oli niin browninki laukesi ja sattui mieheen, joka kaatui." Mutta ennen Hellsten oli ennättänyt kysyä, onko täällä punaisia? Valituksessa KKO:lle: "ainoastaan "punasten" vangitsemis-tarkoituksessa revolveri kädessä mennyt ensin Lindbergin mökin porstuaan ... sekä sitten astunut yli tien Anderssonin mökille ... ja oli siinä revolveri vahingossa lauennut".

Ensimmäisenä ulkopuolisena näyttää paikalle tulleen Leino Nikula sekä sitten n. kahdeksan aikaan Arvid Järvinen palatessaan kotiinpäin työpaikaltaan meijeristä; hän oli myös siellä tavannut kaksikon. Askolan nimismies oli saanut tiedon n. puoli yhdeksältä ja saapui Eskel Anttilan opastamana rikospaikalle n. kello kymmenen aikaan mukanaan vt. konstaapeli Viljo Mäittälä ja suojeluskuntalainen Emil Perttilä. Myrskylän nimismies vangitsi Hellstenin ja Forsmanin ja heidät tuotiin Askolan vankitaloon, jossa tapahtui vangittujen ja todistajien poliisikuulustelu 25.6. Kuulustelun jälkeen Forsman vapautettiin; hänelläkin oli ollut käsiase, mutta ei ollut ampunut laukaustakaan. Väkivallanteosta kyseen ollen ei odoteteltu syyskäräjiä, vaan nimismiehen ilmoituksen ja ruumiinavauskertomuksen (8.7.) saatuaan maaherra kirjoitti 13.7. kihlakunnan-tuomarille, joka kutsui koolle välikäräjät Pukkilan Savijoelle 31.7. Nestori Knuuttilan taloon. Hellsten tuli Mäntsälän kihlakunnanoikeuden eteen vanginkuljettajan saattamana.

Yleinen syyttäjä, Askolan nimismies Edvin Lindholm vaati vastaajalle rangaistusta taposta (RL 21 4§ 2. momentti), mutta esitti pitkän listan lieventäviä asianhaaroja: Vastaaja oli kapinan jälkeen saanut uhkauksia kuolemasta (Askolastakin) kirjeitse ja suullisesti. Juuri ennen tapausta joukko "punaisia" poikia oli tien vierestä ärsytellyt vastaajaa. Myrskylän suojeluskunnan tiedustelujaoston päällikkönä hänellä oli valta etsiä kapinallisia ja heidän kannattajiaan vangittaviksi. Vastaajalla oli ollut aihetta mennä Anderssonin mökkiin etsimään, koska oli kuullut siellä asuvan erään punakaartilaisen. Syyttäjä esitti, eikö "asiaan nähden" voitaisi sovelluttaa ehdollista vapausrangaistusta.

Syytetty kertoi matkansa tarkoituksen olleen saattaa serkkunsa Mirjam Karlsson kotiinsa Porvoon Tolkkiin. Porvoossa hän sitten oli tavannut Forsmannin ja muita myrskyläläisiä, joiden kanssa yhdessä lähdettiin paluumatkalle. 6-7 kilometriä Porvoon jälkeen Hellsten oli vaihtanut omista kärryistään, joissa oli kolme miestä, Forsmanin kärryille, joka oli yksin. H käski matkustajiaan ajamaan hänen kärrynsä kotiin Myrskylään. Tiet erosivat, kun H ja F pysähtyivät Lerbackan torppaan sadetta pitämään muiden jatkaessa eteenpäin. H "vaikka oli ollut kovin juovuksissa muisti kuitenkin tapahtumat pääasiallisesti". Tarkoituksena oli ollut vain "yhdessä ajaa kotiin", kunnes "punaset" olivat häntä ärsyttäneet. Matkalla ei ollut ollut mitään puhetta Anderssonista. H kuitenkin lisäsi kertomukseensa kuulleensa, että Lindbergin mökkiä vastapäätä asui Anderssonin perhe, jonka kaksi poikaa olivat punakaartissa. Ja kun hänen veljensä Arvo Hirvas (s. 1892) yhdessä Verner Lindrothin kanssa huhtikuussa (10.4.) klo 11 aikaan oli tiellä menossa Kankkilan kylän postiin, vastaan oli tullut noin viisikymmentä punakaartilaista, "joiden joukossa olleet ... Anderssonin pojat olivat ampuneet kuoliaaksi Arvon sekä Verner Lindrothin".⁵ - Syytetty hänen asianajajansa mukaan ei vastustanut asianomistajan korvausvaatimuksia.

Oikeus kuuli seitsemää todistajaa, joista kolme oli silminnäkijöitä tapahtumapaikalla: Einar Forsman oli kärryillä odottanut Hellsteniä. Palatessaan tämä ei ollut puhunut "ukosta" (gubben) vaan sanonut "yhden punakaartilaisen kaatuneen"; mutta toisessa kohtaa: "ukko" tai punakaartilainen oli kaatunut". Myöhemmin kotonaan Pakilassa Forsman oli kuullut huhun, että Andersson-vainajan pojat olisivat olleet ne, jotka olivat surmanneet Hellstenin veljen ja toisen miehen. Hilda Kolehmainen oli aivan lähellä olevan oman mökkinsä portailta nähnyt Hellstenin menevän Anderssonin ovesta. Elli Järvinen ajaessaan hevosella Forsmannin kärryjen ohi, oli nähnyt Hellstenin menevän Andersonin mökille ja heittävän kiviä sitä kohti. F. oli kysynyt: oletko valkoinen vai punainen? EJ ei vastannut. Jos olet punainen, niin tästä saat, oli F. sanonut ja ojentanut kätensä ja uhkaillut tulleen tappamaan Huuvarin punaiset. EJ ei ollut katsonut, oliko kädessä ase. Myöhemmin EJ oli kuullut Hiiksin kohdalla (n.km eteenpäin missä EJ asui) ammutut kolme laukausta.

Jalmar Kemppilä, Myrskylän suojeluskunnan päällikkö, oli tammikuun lopulta alkaen taistellut punaisia vastaan pohjoisella rintamalla. JK oli tuntenut syytetyn tämän lapsuudesta asti ja antoi edullisen kuvan tämän luonteesta ja elintavoista. Hellsten oli valittu pitäjänsä luottamusmiehenä tehtävänsä. JK viittasi "suurkaappaukseen", Hellsten oli vanginnut useita kymmeniä kapinallisia ja kohdellut vankeja hyvin. JK oli nähnyt kaksi nimetöntä uhkauskirjettä Hellstenille. Siksi Hellstenillä oli "täysi syy olla varovainen ja liikkua matkoillaan varustettuna revolverilla".

Muut kolme todistajaa asuivat n. kilometrin päässä tapahtumapaikasta. Amanda ja Erik Sundberg todistivat Anderssonin "kiihotelleen paikkakuntalaisia liittymään punakaartiin". AS:n mukaan kolmen toisiaan

⁵ Anders (s.8.9.1844 Huuvarin Anttila; äidinkieli ruotsi) ja Henriika (9.4.1851 - 25.4.1919) Anderssonin kummatkin pojat olivat äitinsä kertoman mukaan punakaartissa, mutta kesä-heinäkuussa tietymättömissä. Anders Felix (s.12.2.1875) vangittiin Helsingissä 21.4 ja kuoli 9.7.1918 Suomenlinnan vankileirissä. Toinen poika Karl Hugo (s. 5.8.1889) oli kesäkuussa Riihimäen vankileirillä. Hän oli ollut rintamalla Vilppulassa, sitten Tampereella ja viimeksi Lempäälässä Mattilan pysäkillä "melkein Vappuun saakka" (punaiset lähtivät Toijalasta, Lempäälän eteläpuolelta 25.4.), vetäytynyt Hämeenlinnan kautta Hollolaan, jossa jäi vangiksi 1.5; kolmen vuoden ehdollinen tuomio 31.7. (KA akti VRO 105/11)

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

lähellä olevan mökin asukkaat olivat "punakaartilaisia" (Andersson ja Lindberg, kolmas ilmeisesti Enroth). Otto Zimmerman tunsikin Anderssonin ja puheistaan päätellen tämä oli "punanen ja kapinallisiin kuuluva".

Käsittelyn jälkeen oikeus päätöksessään katsoi, että Anders Johan Andersson on saanut surmansa revolverin laukauksesta Uno Hellstenin käden kautta, mutta ettei ole tullut toteen näytetyksi, että Hellsten olisi tahallansa ampunut Anderssonin eikä ole aihetta luulla Hellstenillä olleen aihetta pahoinpidellä hänelle ulkonäöltään tuntematonta Anderssonia. Hänen syykseen jäi, että "hän törkeän varomattomuuden ja huolimattomuuden kautta on tuottanut Anderssonille kuoleman". Oikeus tuomitsi Hellstenin (RL 21 10§ ja 9 3§) pidettäväksi viisi kuukautta vankeudessa ja maksamaan leskelle Henrika Anderssonille elinaikaista elatusta 50 mk/kk sekä vainajan hautauskustannukset 450 mk sekä oikeuskulut 350 mk. Oikeus määräsi rikoslain voimaannonasetuksen nojalla Hellstenin heti päästettäväksi vapaalle jalalle.

Sekä vastaaja 23.8. että asianomistajan edustaja 26.8. ilmoittivat tyytymättömyytensä päätökseen. Kumminkin osapuolet kirjoittivat vastineet toistensa valituksiin.

Turun hovioikeus (THO) antoi päätöksensä 10.4.1919. Hellstenin valitus päivätty 26.8. ei antanut aihetta kihlakunnanoikeuden päätöksen muuttamiseen. Hän oli anonut ehdonalaista tuomiota, "mitään ei olisi tapahtunut, jos olisin ollut ihan selvällä päällä". Hän toivoi KO:n myöhemmin harkitsevan korvaussumman (50 mk/kk) suuruutta, johon hän oli suostunut "vallitsevan kalliin ajan vuoksi".

Valituksessa Henriika Anderssonin puolesta 26.8. varatuomari Granberg: "... tuotu esille mahdollisimman paljon seikkoja ... lieventämään Hellstenin rikollisuutta ... Miten KO on voinut saada käsityksen, että mies, joka ampuu yhteen jaksoon kolmatakymmentä laukausta, vahingonlaukauksella tappaa toisen, on lievemmin sanottuna merkillistä ... tarkoitus pahoinpidellä on aivan ilmeistä". Granberg ehdotti uutta KO:n käsittelyä ja uusien todistajien kuulustelua. Hänen mukaansa myös Forsman oli "osallinen ilkitöissä".

Hovioikeus päätti koventaa rangaistusta: Asianomistaja "ei ole tuonut esiin syytä muulla tavoin muuttaa ... Uno Valdemar Hellstenin viaksi jää, että hän ... ilman tappamisen aikomusta, tahallansa oli ampunut revolverilla Anders Johan Anderssonia rintaan niin, että tämä siitä on kuollut, Hellsten RL 21 4§ nojalla tuomitaan tahallisesta kuoleman tuottaneesta pahoinpitelystä pidettäväksi kaksi vuotta kuritushuoneessa". Samana päivänä Hovioikeus antoi Uudenmaan maaherralle kehoituksen ottaa "asian takia" Hellsten vankisäilöön. Maaherra ilmoitti 31.3. näin tapahtuneen: Hellsten istui lääninvankilassa. Sieltä käsin hän lähetti tuomiostaan valituksen Korkeimpaan Oikeuteen (KKO), jonne se saapui 30.4.1919.

Ennen asiaan syventymistään KKO halusi tietää, miten THO:n päätös oli syntynyt, oliko kenties äänestetty? Kävikin ilmi, että asia oli ollut esillä kerrassaan seitsemän kertaa ja päätös oli tehty äänin 3-2: jokainen tuomari oli ottanut asiakirjat erikseen tutkittavaksen ja äänet olivat ensin menneet tasan 2-2, mutta viidenneksi apujäseneksi kutsuttu notaari asettui Hovioikeuden presidentin kannalle ja näin kahden vuoden tuomio voitti, kaksi tuomaria olisi tyytynyt yhteen vuoteen kuritushuonetta. Omassa päätöksessään 12.6.1919 Korkein Oikeus ei nähnyt syytä tuomion muuttamisen, minkä "varaan asia siis jää". Tuomitulle jäi vielä armonanomuksen mahdollisuus.

Valtionhoitaja Mannerheimin 19.6.1919 myöntämä, järjestyksessä kolmas yleinen armahdus joukolle valtiorikoksiin syyllistyneitä (punaisia) oli ilmeinen tausta Hellstenin armonanomukselle 11.7. rangaistuksensa poistamisesta tai kohtuullisesta alentamisesta. KKO käsitteli asian nopeasti ja suositteli lausunnossaan 14.7. rangaistuksen lieventämistä yhdeksi vuodeksi. Asia kuitenkin lykkääntyi ilmeisesti maassa tapahtuneiden suurten valtiollisten muutosten takia.⁶ Oikeusministeriö esitteli anomuksen vasta 27.1.1920 Valtioneuvoston istunnossa Tasavallan Presidentille, jolla valtionpäämiehenä oli yksin oikeus armahtaa. Presidentti ei kuitenkaan nähnyt syytä suostua anomukseen. Hellstenin uudistettu, 22.4. saapunut armonanomus esiteltiin Presidentille 13.8.1920 ja vt. oikeusministerin ehdotuksen mukaisesti anomus jälleen hylättiin.

Valtionhoitaja Svinhufvudin toinen armahduspäätös 7.12.1918 koski **valkoisista** kaikkia niitä, jotka "teoissaan olivat menneet yli sen, mikä kapinan kukistamiseksi olisi ollut tarpeen". (Näistä teoista on paljon esimerkkejä Paavolaisen "Valkoisessa terrorissa"). Hellstenin tuomioon ei sitä voitu soveltaa, sotahan oli päättynyt toukokuun alussa, eikä ollut kysymys "kapinan kukistamisesta". **Punaisten** kuolemanrangaistukset muutettiin elinkautisiksi, elinkautiset 12 vuodeksi kuritushuonetta, yli kuuden vuoden tuomioista vähennettiin kolmannes ja alle kuusi vuotta saaneet vapautettiin ehdonalaiseen. Ensimmäisellä valtionhoitajan armahduksella 30.10. enintään neljän vuoden tuomion saaneet punaiset oli jo päästetty ehdonalaiseen. Vuodenvaihteessa 1918/19 kolme neljäsosaa syyskuussa vankeina olleista oli vapautettu. Eduskunta sääti yleisiä armahduslakeja vielä 1920, 1921, 1923, 1925 ja 1927. Vuonna 1921 punavankeja oli 1036 ja 1927 enää 48.

⁶ Eduskunta oli hyväksynyt kiireellisesti 21.6.1919 uuden tasavallalaisen perustuslain, Hallitusmuodon, jonka valtionhoitaja Mannerheim vahvisti 17.7. Eduskunta valitsi 25.7 ensimmäiseksi Tasavallan Presidentiksi K.J. Ståhlbergin.

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

Huuvarissa rikos ja sen tekijä on ollut hyvin muistissa. Kirjoittajalle naapuri Kalevi Niemi kerran osoitti Uuno Hellstenin autoa (ehkä joskus 1950-luvulla), kun tämä ajoi Huuvarin ohitse Porvooseen päin. Kalevi oli myös ensimmäinen, joka kirjoittajalle kuvasi tapahtumat (ennen kuin tuli tilaisuus lukea ne lehdestä ja tuomiokirjasta). Sensijaan toiset naapurit, uhrin lapset, Alma Andersson ja Hugo Andersson-Autio, eivät kirjoittajan kuullen koskaan siitä puhuneet. (Kirjoittaja haastatteli kumpaakin 1960-luvulla näiden vuosien tapahtumista, mutta ei rohjennut tai katsonut sopivaksi ottaa juuri tätä asiaa esille).

Jälkitarkastelua: Rikos siis muuttui lehti uutisen "murhasta" kihlakunnanoikeudessa "kuoleman-tuottamukseksi törkeän varomattomuuden ja huolimattomuuden kautta" ja hovioikeudessa "tahalliseksi kuoleman tuottaneeksi pahoinpitelyksi". Rangaistus siihen aikaan, jos olen oikein tulkinut lakikirjaa, kuolemaan johtaneesta pahoinpitelystä oli 2-5 vuotta kuritushuonetta; taposta 8-12 vuotta ja murhasta kuolemantuomio, elinkautinen tai 12 vuotta kuritushuonetta. Hovioikeuden tuomion mukaan tekijä ampui tahallaan pistoolilla uhria rintaan ja oikeus katsoi sen kuolemaan johtaneeksi pahoinpitelyksi, ei tapoksi. Kuitenkin tekijällä olisi voinut katsoa olleen motiivi tekoonsa, koska hän uskoi - omien sanojensa mukaan - Anderssonin poikien surmanneen hänen veljensä.

Lähteet: KANSALLISARKISTO (KA)

KA. Helsinki: KKO akti pag. 408 SD 1919 (50 lehteä). KKO Pääöstaltio 12.6.1919 ss. 969-970

Armonanomusaktit I: KKO pag.638 SD 1919 Hellsten (sisältää Oikeusministeriön aktin SD 1361/310 OM 1919). II: KKO pag.407 SD 1920 Hellsten. Oikeusministeriö AD 473/104 OM 1920 (aktit puuttuvat).

Valtioneuvoston pöytäkirjat 27.1.(I s.515) ja 13.8.1920 (VIII s.205)

KA. Hämeenlinna: Mäntsälän kihlakunnanoikeus. Mäntsälän, Askolan, Pukkilan kärjäkunta. Välikäräjät 31.7.1918 2§ (9 s. + liitteet)

KA. Turku: Turun Hovioikeuden päätös 27.2.1919

Sodasta ja väkivallanteoista 1918

Tuon vuoden väkivallanteoista voidaan käyttää monia eri nimiä. Paavolainen nimittää - osaksi käytännöllisistä syistä - kaikkia punaisten tekoja 'murhiksi' ja valkoisten tekoja 'teloituksiksi'; valkoisilla oli oikeus rangaista, kuten hän sanoo. Punaiset olivat aloittaneet kapinan laillista hallitusta vastaan päämääränään 'suomalainen vallankumous'⁷. Väkivallantekojen kokonaisuutta Paavolainen kuvaa nimillä 'punainen terrori' ja 'valkoinen terrori'.

Punaiset tekivät kaikkiaan 1649 murhaa ja valkoiset panivat toimeen 8380 teloitusta. Askolassa punaiset ampuivat 9.2 kaksi miestä Juornaankylässä, 15.2. kolme Korttialla ja yhden Monninkylässä; seitsemäs uhri oli Lennart Forsman Ilolasta, jonka Juormaan punakaarti vangitsi Huuvarissa. Juornaan esikunnan päätöksellä hänet ammuttiin aamulla 15.2. Porvooseen viettäessä pitäjän puolella. Oliko LF yksi sadoista suojeluskuntalaisista Porvoossa, jotka punaisten suuren ylivoiman uhatessa 7.2. saivat Seurahuoneen edessä klo 17 esikunnalta ohjeen hajautua: "jokainen saa huolehtia turvallisuudestaan miten parhaimmaksi katsoo"? Tietävästi LF aikoi, Särkijärven ja Huuvarin kautta kulkien, etsiä pakopaikkaa Myrskylästä (*Borgåbladet* 4.5.1918).

Sodan taisteluissa kaatui yhteensä n. 3400 valkoista ja n. 5200 punaista, vankileireissä kuoli n. 12 500. Vankileireissä oli väkeä n. 80 000, heistä 67 788, joista naisia 4003, joutui valtiorikosoikeuden eteen. Askolalaisista sai tuomion 95, joista 4 naista (Seurakunnan 'musta kirja'). Sotasurmat-tiedoston mukaan punaisia Askolasta kuoli kaikkiaan 33, joista kaatuneita 4, teloitettuja 10, joista kuusi Porvoossa, vankileireillä kuoli 16, kolmen kuolinsyy tuntematon. - 28 askolalaista ansaitsi Vapaussodan muistomitalin. (Suomen sotasurmat 1914-1922 (netissä); ILMO KEKKONEN - HEIKKI ULJAS: Askolan soturit ss. 20-28; L. MÄITTÄLÄ 1986, s.197: taistelujen muistomitaleita ainakin 33).

- Tähän ehkä sopii lisätä, mitä Väinö Tanner - kertomansa mukaan - vastasi, kun hänelle tarjottiin Valtiokonttorin johtajan asemaa ja/tai paikkaa punaisessa hallituksessa, Kansanvaltuuskunnassa: ... *te tulette jutussa taittamaan niskanne ja ... saattamaan työväenluokan turmioon...*

Miten ristiriitaisesta tilanteesta maassamme lähdettiin kohti sovinnollisempaa ilmapiiriä, kuvaa esim. Tannerin kohtelu Mouhijärvellä Hakalan torpassa 1920, kun hän sos.dem puolueen puheenjohtajana tuli avustamaan sos.dem työväenyhdistyksen perustamista. Tausta: paikallinen nimismies oli pidättänyt edellisen

⁷ Kuulustelussa Porvoossa eräs punakaartilainen myönsi: vallankumous on rikos silloin kun se epäonnistuu...

"MURHA HUUVARISSA" 22.6.1918

sos.dem puhujan, kuljettanut kunnan rajalle ja kieltänyt koskaan palaamasta [Mouhijärvellä punaisten tilillä oli yhdeksän murhaa]. Miesjoukko raahasi Tannerin torpan tuvasta pihalle. "Nimismies ... ravisteli minua käsi revolverin liipasimella ja joku toinen hakkasi kiväärin perällä. Aivan korvani juuressa ammuttiin neljä laukaustakin." Uudelleen tuvassa nimismiehen kuulustelussa Tanner selitti kuka hän oli (mm. kansanedustaja), nimismies hämmentyi ja poistui. Tanner nosti oikeusjutun " törkeästä loukkauksesta puhevapautta ja ihmisen esteetöntä kulkua kohtaan". Kaikissa oikeusasteissa kanne hylättiin (VÄINÖ TANNER: Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30 luvulta. Tammi 4.p. 1966, ss.12-13).

Vapaissa eduskuntavaaleissa maaliskuussa 1919 sos.dem.puole sai 80 paikkaa palaten poliittiseen elämään. Ja kahdeksan vuotta sodan jälkeen Tanner muodosti pääministerinä sos.dem vähemmistöhallituksen vuosiksi 1926-27. Paikallisella tasolla yleiseen äänioikeuteen perustuvat kunnallisvaalit 1918/19 toivat valtuustoihin sodassa hävinneen puolen edustajia. Askolan vaaleissa 29.1.1919 porvarit ja sosialistit saivat yhtä monta paikkaa, mutta puheenjohtajaksi valittiin sosialistien K.L. Ahlstedt ja hän oli tällä paikalla 1920, 1922-24. Vuodesta 1925 lähtien porvarillisilla ryhmillä oli niukka enemmistö valtuustossa.

Mutta lähtö kohti tulevaisuutta ja sovinnollisuutta oli ollut hyvin epävarmalla pohjalla:

"Luja täytyy olla usko niillä, jotka vielä jaksavat uskoa tämän kansan tulevaisuuteen", kirjoitti historiantutkija VÄINÖ VOIONMAA vuoden 1919 alussa (HAAPALA 1995, s. 243). JAAKKO PAAVOLAINEN päätti teoksensa 'punaisesta terroristista' ja 'valkoisesta terroristista' 1967 toteamukseen: "kevään 1918 väkivaltailmiöiden taustaa vasten tarkasteltuna talvisodan sisäinen rintama Suomessa ei ollut ihme vaan ihmeiden ihme". Mutta kunnissa ja kunnan elimissä entiset viholliset olivat oppineet rakentamaan yhdessä suomalaista yhteiskuntaa. MARTTI HÄIKIÖ kirjoitti "Kuntien demokratia eheytti Suomen" (Kanava 1/2017).

Kirjallisuutta:

Itsenäistymisen vuodet 1917-1920 I-III. VAPK-Kustannus - Valtionarkisto 1992-1993

JAAKKO PAAVOLAINEN: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918 1-2. 'Punainen terrori' ja 'valkoinen terrori'. Tammi 1966,1967; Vankileirit Suomessa 1918. Tammi1971.

Yhteenveto kaikista kolmesta: Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori ja vankileirit v. 1918. Tammi 1974

JUSSI T. LAPPALAINEN - JUHANI PIILONEN - OSMO RINTA-TASSI - MARJA-LEENA SALKOLA: Yhden kortin varassa. Suomalainen vallankumous 1918. Valtion Painatuskeskus 1989. Yhteenveto teoksesta Punaisen Suomen historia (1981-1986, viisi osaa)

STURE LINDHOLM: Vankileirihelvetti Dragsvik. Tammisaaren joukkokuolema 1918. Atena 2017⁸

JARI EEROLA - JOUNI EEROLA: Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Turenki 1998

MARKO TIKKA: Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917-1921. Ajatus Kirjat 2008

⁸ Tammisaaressa oli useita vankeja Askolasta. Kaikkiaan n. 10 000:sta vangista kuoli yli 3000...

Tie vuoden 1918 murhenäytelmään Suomessa

Historiantutkijat ovat yhä lukuisammassa teoksissa kuvanneet ja selittäneet vuoden 1917-1918 tapahtumia. Tämä sivu seuraa erityisesti kahta teosta: VILJO RASILA: Suomen poliittisen historian vuodet 1905-1919 (Suomen poliittinen historia 2. Vuodet 1905-1975. WSOY 1976) ja PERTTI HAAPALA: Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920. Edita 1995. - Haapalaan viitaten todettakoon, että Suomen yhteiskunta ei hajonnut 1929-33 lamaan, lapualais-kauteen ja Mäntsälän kapinaan 1932 eikä suurimmankaan vaaran ajalla 1939-1948, puhumattakaan taistolaisuudesta 1970-luvulla, lamasta ja pankkikriisistä 1991-95 eikä vuoden 2008 jälkeisestä laskukaudesta ...

Vuoden 1916 eduskuntavaaleissa, äänestysprosentti 55, sos.dem puolue oli saanut enemmistön, 106 paikkaa. Maaliskuussa 1917 vallankumous Venäjällä syöksi keisari vallasta. Suomeen muodostettiin Tokoin "kansallisen yhteishyvän hallitus", jossa kaikki puolueet olivat edustettuina. Yhteiskunnallisten uudistusten toteuttamiseksi olisi tarvittu sovinnollisia ratkaisuja, kompromisseja, mutta ei sellaiseen oltu kypsiä. (Sosialistien ja keskustan parlamentaariseen hallitusyhteistyöhön päästiin todella vasta parikymmentä vuotta myöhemmin 1937). Puolueet eivät sitoutuneet tukemaan hallitusta 1917. Ne olivat tottumattomia yhteistyöhön ja epäluulot vallitsivat. Porvarillisille oli vaikeata hyväksyä työväestön vaatimuksia. Sosialistien vasemmalle siivelle osallistuminen porvarillisen valtion hallitukseen oli arveluttavaa, "työväen asian pettämistä". (Vaatimus 8-tunnin työajasta toteutui kuitenkin useimmissa teollisuuden työpaikoissa toukokuuhun mennessä, vaikka Eduskunta hyväksyi työaikalain (ja uudet kunnallislait) vasta 14.7 ja vahvisti ne 16.11).

Maassa oli venäläistä, yhä kurittomampaa sotaväkeä 80 000 miestä, poliisilaitoksessa ja palokunnissa ristiriitaa päällystön ja alaisten välillä, suurimpiin kaupunkeihin kunnallinen miliisi polliisiin tilalle. Viljan saanti Venäjältä vaikeutui ja maassa oli vain 40 prosenttinen omavaraisuus. Samaan aikaan sotatarviketilaukset vähenivät ja loppuivat, samoin vallityöt. Seurasi työttömyyttä, elintarvikepulaa ja nälkää, joista tuli määrääviä kehitystekijöitä (V. RASILA). Tapahtui hintojen nousua, levottomuuksia, lakkoja, maataloustyöväen lakkoja kylvön ja sadonkorjauksen aikaan. Maassa syntyi vakavia järjestyshäiriöitä, ei ollut tehokasta järjestysvaltaa, minkä takia paikallisesti alettiin perustaa 1917 punakaarteja ja porvarillisia "järjestyskaarteja", "palokuntia", joista tuli myöhemmin suojeluskuntia. Tavoite oli paikallisen järjestyksen takaaminen, järjestyskaarteja ei perustettu alunperin "vallankumousta" tai "vapaussotaa" varten. Marraskuuhun mennessä punakaartit olivat jo vahva, aseistettu radikaalien johtama järjestö. Lopulta työväen kaarteja oli 375 kunnassa ja suojeluskuntia 423:ssa.

Eduskunta hyväksyi 18.7. äänin 136-55 (106 sosialistia ja 30 porvarillista itsenäisyysmiestä) Valtalain: korkein valta kotimaassa Eduskunnan käsiin. Vastustajat eivät halunneet hyväksyä täysin eduskuntavaltaista poliittista järjestelmää. Venäjän Väliaikainen hallitus katsoi Eduskunnan ylittäneen valtuutensa, hajoitti eduskunnan ja määräsi uudet vaalit. Äänestysprosentiksi 1-2.10. tuli 69, sosialistit saivat 92 edustajaa ja menettivät enemmistönsä.

Ennen lokakuun vaaleja O.V. Kuusinen näki väkivaltaan turvautumisen mahdolliseksi, jos ei tule sosialistien enemmistöä. "Vallankumous" sanaa käytettiin Suomessa 1917 usein ja epämääräisesti, mutta sanan merkitys täsmentyi, kun bolshevikit Pietarissa 6-7.11. kaappasivat vallan, "tekivät vallankumouksen" (TURO MANNINEN). Eduskunta julistautui 15.11. valtiovallan haltijaksi Suomessa. Muodollisesti itsenäisyyspäättös syntyi 6.12. Eduskunnan hyväksyessä Svinhufvudin johtaman senaatin esityksen ja itsenäisyysjulistuksen. Vasemmisto äänesti vastaan, mutta kannatti itsenäisyyttä haluten sen toteuttamista bolshevikihallituksen kanssa neuvottelemalla. Heidän edustajansa tapasivatkin 10.12. ja 27.12. Leninin Pietarissa. Mutta Svinhufvudin johtama Senaatin valtuuskunta sai Leninin johtamalta Kansankomissaarien neuvostolta tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle Pietarin Smolnassa myöhään illalla 31.12.1917.

Sos-dem puolue, sen eduskuntaryhmä ja ammattijärjestö SAJ olivat 9.11. asettaneet Vallankumouksellisen keskusneuvoston. Sen päätöksellä (äänin 14-11) aiottiin jo marraskuun suurlakon aikana 14-19.11 ottaa valtiovalta omiin käsiin; siitä toistaiseksi luovuttiin (äänin 13-12). Suurlakko ei varsinaisesti ollut lakko, vaan "aseisiin turvautuva vallankumoushanke" ja se merkitsi "lopullista Suomen kansan kahtia jakautumista" (V. RASILA). Maltillisten väistyessä saivat radikaalit 23.1.1918 enemmistön sos-dem. puolueitoimikuntaan ja sen valitseman toimeenpanevan komitean kaikki jäsenet olivat vallankumouksellisia: 28.1.1918 alkoi kapina, jota johti punainen hallitus, Kansanvaltuuskunta. Samaan aikaan valkoiset alkoivat Mannerheimin johdolla riisua aseista venäläisiä varuskuntia Pohjanmaalla. Ensimmäinen taistelu punakaartien ja suojeluskuntien välillä käytiin Viipurissa 19.1. Alkoi "vapaussota, josta tuli sisällissota" (E. JUTIKKALA) "punaisten" kapinallisten ja hallituksen "valkoisten" joukkojen välillä. Valkoinen armeija voitti, mutta sodasta seurauksineen tuli kansallinen murhenäytelmä.

"Historia on ihmisten tekemää, mutta he eivät tiedä, mitä historiaa tekevät".¹ - Kukaan ei voinut tietää, että sodan hinnaksi tulisi yli 36 000 kuollutta ...

¹ RAYMOND ARON: Leçons sur l'Histoire (1989) p. 272 (suom. Oppitunteja historiasta). Historianfilosofi RA (1905-1983) viittaa tähän lauseeseen vanhana paradoksina ja lisää: "Ihmiset tuntevat historian vasta jälkeensä ja silloinkin heille on vaikeata tuntea tekemäänsä historiaa". Historia on traagillista, oli RA:n käsitys... (voisiko muuta ajatella 1900-luvusta?).